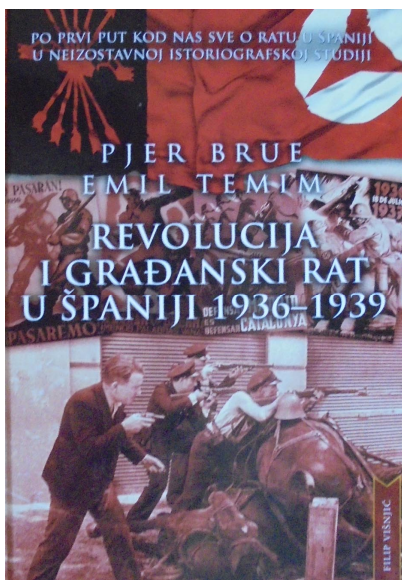

PRIKAZ KNJIGE „REVOLUCIJA I GRAĐANSKI RAT U ŠPANIJI 1936–1939“

Nikola Tošić Malešević*

Ministarstvo odbrane Republike Srbije,
Univerzitet odbrane u Beogradu, *Vojno delo*.

Revolucija i građanski rat u Španiji 1936–1939; Pjer Brue, Emil Temim; Filip Višnjić, Beograd, 2016, 416 str.

Revolucija i građanski rat u Španiji su među najpoznatijim događajima koji su se odigrali između dva svetska rata 1918–1939. godine. Ovi sukobi su, na neki način, bili predigra i uvertira za Drugi svetski rat. U njih su bile umešane tri velike države: Nemačka, Italija i Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika (SSSR), pomažući suprotstavljene snage. Prve dve su pomagale pobunjenike (tzv. nacionalističku frakciju), dok je SSSR bio na strani tzv. republikanske frakcije, tj. legalne španske vlade i njenih saveznika u zemlji – Komu-

nističke partije Španije, Socijalističke radničke partije Španije, radničkih sindikata i milicija, anarhista, komunista-trockista i drugih. Ostale velike sile su, ili bile izolacionističke (kao Sjedinjene Američke Države (SAD)), ili su (Francuska i Velika Britanija), može se reći, kukavički izbegavale da se suprotstave nacionalističkoj frakciji u Španiji i njenim saveznicima iz Nemačke i Italije, plašeći se ratnog sukoba sa pomenutima, kao i pobeđe republikanske opcije u Španiji koja je za njih bila „suviše crvena, tj. levičarska“.

Narod Španije pretrpeo je mnoge žrtve u građanskom ratu. Oni su iskusili rat pre ostalih Evropljana koji su videli šta i njih čeka, ali nisu smogli snage da tako nešto i izbegnu (osim onih koji su se borili u tzv. internacionalnim brigadama). Svi užasi koji su zadesile španski narod, zadesiće i njih u strahotnom Drugom svetskom ratu (1939–1945), samo u mnogom većoj i krvavijoj razmeri.

Zbog svega navedenog, čitaocima predstavljamo knjigu *Revolucija i građanski rat u Španiji 1936–1939* koju su, još davne 1961. godine, izdali dugogodišnji profesor savremene istorije na Institutu političkih nauka u Grenoblu (Francuska) Pjer Brue

*Autor je spoljni saradnik *Vojnog dela* i samostalni istraživač – master istoričar.

(1926–2005) i Emil Temim (1926–2008), profesor savremene istorije Univerziteta „Provansa“ u Marseju (Francuska) i direktor Istraživačkog centra za istoriju migracija Škole visokih studija društvenih nauka iz istog grada. Možda se može činiti čudnim što ove, 2018. godine, predstavljamo knjigu koja je tako davno ugledala svetlo dana. Međutim, napomenućemo da se i dan-danas ova knjiga smatra najboljom opštom istorijom španske revolucije i građanskog rata. Ona je klasični i neizostavni pregled jednog od najznačajnijih sukoba 20. veka i na kraju, može se činiti neobičnim, ali ova knjiga sve do 2016. godine nije prevedena i izdata ni u Srbiji, ni u ostalim zemljama bivše Jugoslavije, niti je na pomenutim prostorima bila dostupna za javnost i čitalačku publiku.

Knjiga je pisana na osnovu izuzetno brojne literature i izvora. Od korišćene literature, traktata i izvora (među kojima su zbirke objavljenih istorijskih dokumenata, memoari i slično) navešćemo: Victor Alba, *Historie des répubiques espagnoles*; Joaquin Arraras, *El general Franco*; Manuel Aznar, *Historia militar de la guerra de España*; Pierre Cot, *The Triumph of Treason*; Louis Delapée, *Mort en Espagne*; Gerald Brenan, *The Spanish Labyrinth*; Carlos de Baraibar, *La guerra de España en el plano internacional*; Franz Borkenau, *The Spanish Cockpit*; Jose Diaz, *Lessons of the Spanish War*; Santiago Diaz, *La political social en la zona Marxista*; Count Galeazzo Ciano, *Diary 1937–1938, Ciano's Diary 1939–1943*. i *Ciano's Diplomatic Papers*; Arthur Koestler, *Spanish Testament*; Mihail Koljcov, *Ispanskiü dnevnik*; Andres Nin, *Les problèmes de la révolution espagnole*; Ludwig Renn, *Der Spanische Krieg*; Vernon Richards, *Lessons of the Spanish Revolution, 1936–1939*; Lazaro Somoza Silval, *El general Miaja*; Patricia van der Esch, *Prelude to War: The International Repercussions of the Spanish Civil War*; Leon Trotsky, *Leçon d'Espagne: dernier avertissement*, Felipe Ximenez de Sandoval, *José Antonio, biografía apasionada* i dr. Zatim, tu su i: *La causa general: la dominacion roja en España. Avance de la informacion instruida por el Ministerio Publico de España; Documents on German Foreign Policy 1918–1945. Series D (1937–1945). Vol. 3, Germany and the Spanish Civil War; Epopée d'Espagne. Brigades Internationales 1936-39; Les persécution religieuse en Espagne*, itd.

Za pisanje ovog dela autori su upotrebili i neka dela beletristike koja, iako nisu istoriografski radovi, sadrže značajne istorijske podatke. To su: Ernest Hemingway, *For Whom the Bell Tolls*; Hermann Kesten, *Die Kinder von Guernika*; Andre Malraux, *L'Espoir* i Ramon Sender, *Los cinco libros de Ariadna*. Na kraju, tu su i članci iz štampe i časopisa kao što su: *Le Temps, L'Humanité, Le Populaire, La Dépêche de Toulouse, Paris-Soir, Times, The New York Times, ABC (Madrid), Mundo Obrero, Claridad, El Socialista, La Batalla, Solidaridad obrera* i sl.

Knjiga počinje uvodom koga su napisala dvojica autora, da bi odmah zatim usledio glavni tekst dela koji je podeljen na dve dela, od kojih prvi sadrži dvanaest, a drugi deset poglavlja. Pjer Brue napisao je prvi deo knjige, dok je drugi deo delo Emila Temima.

Prvo poglavlje prvog dela knjige nosi naziv *Oligarsi i republikanci* i u njemu se opisuje špansko društvo i država uoči izbijanja građanskog rata. U drugom poglavlju prvog dela (*Radnički pokret*) opisuju se struje unutar radničkog pokreta u Španiji (anarhisti, socijalisti i komunisti), dok se u trećem poglavlju (*Prolog revolucije*) opisuju španski parlamentarni izbori od 16. februara 1936. godine, njihovi rezultati, formiranje republikanske, prolevičarske i antifašističke

vlade Narodnog fronta (19. februara 1936), na čelu sa Manuelom Azanjom,¹ uloge dvojice vođa Socijalističke radničke partije Španije – Fransiska Larga Kabaljera i Indalesia Prijeta, teror fašističkog pokreta koji je nosio naziv Španska falanga za okupljanje nacionalističke sindikalističke ofanzive, priprema vojne pobune i stav vlade prema tom pitanju. Naredno, četvrto, poglavlje pod nazivom „*Pronunciamiento*“ i *revolucija* čitaocima prikazuje štrajk građevinskih radnika i ubistvo istaknutog desničarskog političara Hosea Kalva Sotela uoči izbijanja građanskog rata, vojnu pobunu protiv vlade i početak građanskog rata 17. jula 1936. godine, a samim tim, kao reakciju, i izbijanje radničke i levičarske revolucije i otpor njihovih milicija sa ciljem odbrane španske republike i njenog preuređenja, pad republikanske vlade Santijaga Kasaresa Kiroge i odmah potom, vlade Dijega Martineza Barija, formiranje vlade Hosea Hirala i uspehe i neuspehe vojnih pobunjenika i drugih desničarskih pobunjeničkih milicija koje su prišle vojsci² na samom početku građanskog rata i revolucije (u periodu od 17. do 20. jula 1936. godine).³

Peto poglavlje, *Dvovlašće u republikanskoj Španiji*, govori o podeljenju vlasti na teritoriji koju je zadržala španska vlada na početku građanskog rata i revolucije. Tako se u ovom poglavlju može pročitati o vlasti naoružanih radničkih, anarhističkih i drugih levičarskih milicija i teroru koji je sproveden nad pristalicama i simpatizerima pobunjenika, teroru sprovedenom protiv Rimokatoličke crkve koja je nezvanično podržala pobunu protiv vlade, vlasti lokalnih revolucionarnih komiteta, osnivanju Centralnog komiteta antifašističkih milicija Katalonije, sukobu vlasti između komiteta i španske vlade u Valensiji, drugim lokalnim revolucionarnim vladama, vladi u Baskiji, nacrtu novog državnog aparata u republikanskoj Španiji, revolucionarnim radničkim, anarhističkim i ostalim levičarskim milicijama i radu španske republikanske vlade u ovoj početnoj revolucionarnoj fazi građanskog rata. Poglavlje broj šest, *Revolucionarna postignuća*, govori o problemu Rimokatoličke crkve, industrijskoj svojini, kolektivizaciji na selu, kolektivizaciji i problemu vlasti, naporima privrednog (ekonomskog) rukovođenja i problemima španske privrede (ekonomije) i politike u ratu i revoluciji. *Od revolucije do građanskog rata* naslov je sedmog poglavlja. Autor u njemu opisuje odnos i srazmeru snaga pobunjenika i snaga koje su podržavale špansku vladu na početku građanskog rata i revolucije, proterivanje pobunjenika iz Badahosa i Ekstremadure u zapadnoj Španiji, iz Albasetea u Aragonu i poraz pobunjenika u pokušaju da pređu iz Stare u Novu Kastilju i ugroze Madrid (krajem jula 1936), naru-

¹ Manuel Azanja je ubrzo, 11. maja 1936, izabran za predsednika španske republike pošto je nešto ranije, 7. aprila 1936, sa pomenute funkcije smenjen Niketo Alkala Zamora. Po izboru Manuela Azanje za predsednika Španije, predsednik republikanske vlade postao je Santijago Kasares Kiroga.

² To su, na primer, karlisti iz Navare na severu Španije, falangisti, albinjanisti (pristalice doktora Hosea Albinjana, vođe Španske nacionalističke partije sa krajnje desnice) i ostali.

³ Pobunjenici su odneli pobeде u Andaluziji na jugu Španije, dok su na severu zemlje pobedili u Ovijedu u Asturiji, u Galiciji, Riohi, Navari, Leonu i Staroj Kastilji. Na istoku Španije uspeh su ostvarili u Saragosi u Aragonu i zapadnoj polovini te oblasti, a u zapadnoj Španiji su osvojili Badahos i oblast Ekstremaduru. Neuspehe su, pak, pretrpeli u Madridu i oblastima Nova Kastilja i La Manča u centralnoj Španiji, kao i na istoku Španije: u Barseloni i ostatku Katalonije, u istočnoj polovini Aragona, u Mursiji i u Valensiji (i u gradu i u istoimenoj oblasti). Takođe, pobunjenici su pretrpeli poraze i u tri oblasti na severu Španije: u Baskiji, Kantabriji i Asturiji (izuzev Ovijeda). Na jugu Španije poraz su pretrpeli u Malagi i njenoj okolnoj oblasti. Što se tiče ostrva, kolonija i ratne mornarice, pobunjenici su pobedili na Kanarskim ostrvima u Atlanskom okeanu i Balearskim ostrvima u Sredozemnom moru, u Maroku (severni deo Maroka je bio španska kolonija, čak i danas Španija na severu Maroka drži gradove Seutu i Melilju) i Zapadnoj Sahari, ali su pretrpeli poraz u kontroli ratne mornarice koja je gotovo u celosti ostala verna republikanskoj vladi. Inače, republikanska vlada je povratila Balearska ostrva polovinom avgusta 1936, ali je bila primorana da ih ponovo napusti polovinom septembra iste godine, izuzev ostrva Menorka.

šavanje ravnoteže u korist pobunjenika putem pomoći koju su im počeli slati Nemačka i Italija od zadnjih dana jula 1936. (što predstavlja početak italijansko-nemačke intervencije u Španiji u korist pobunjenika), ofanzivu pobunjenika i ponovni pad Badahosa i Ekstremadure, kao i pobunjeničko osvajanje San Sebastijana u Baskiji i Toleda u centralnoj Španiji (od početka avgusta do kraja septembra 1936). Zatim se opisuje ugrožavanje španskog glavnog grada Madrida od strane pobunjenika u oktobru 1936. godine i teror koga su pobunjenici sprovodili nad pristalicama, simpatizerima i ostalim ljudima koji su ostali lojalni legalnoj i legitimnoj španskoj vladi.

Osmo poglavlje (*Likvidacija revolucionarne moći*) bavi se komitetima i sovjetima španskih seljaka i radnika, međunarodnom situacijom na početku građanskog rata i revolucije u Španiji, podržavaocima jačanja vlasti španske republikanske vlade, stavom socijalista prema pitanju da li treba odvajati pitanje revolucije od pitanja građanskog rata, stavu anarhista prema vlasti, ostavkom vlade Hosea Herala i formiranjem vlade Fransiska Larga Kabaljera početkom 4. septembra 1936, raspuštanjem Centralnog komiteta milicija, ulaskom Aragona u poredak republikanske Španije (koji je do tada imao samo formalne veze sa španskom republikanskom vladom a u stvari je bio skoro potpuno pod kontrolom Odbora odbrane Aragona), ulaskom anarhista u Kabaljerovu vladu i ruskoj (sovjetskoj) političkoj pomoći Kabaljerovoj vladi. Iduće (deveto) poglavlje prve celine koje je autor naslovio kao *Kabaljerova vlada i restauracija države* opisuje suzbijanje vlasti komiteta od strane Kabaljerove vlade, pravnu reformu, rekonstrukciju policije (koja je bila skoro potpuno uništena podelama na početku građanskog rata i revolucije), militarizaciju milicija, tj. jačanje discipline u njihovim redovima i njihovo stavljanje pod komandu vlade, čime je otpočeo proces stvaranja španske republikanske vojske,⁴ ograničavanje rezultata revolucije koji su postignuti na početku građanskog rata u cilju restauracije vlasti republikanske vlade čiji je prvi cilj bio poraz pobunjenika,⁵ povlačenje anarhista i njihovo pristajanjem na pomenutu restauraciju u cilju pobeđe nad pobunjenicima, uspon Komunističke partije Španije i bilans restauracije vlasti republikanske vlade.

Deseto poglavlje sa zvučnim naslovom *Madrid: „NO PASARAN!“*, posvećeno je odbrani Madrida od ofanzive pobunjeničkih snaga. Opisuju se planovi pobunjeničke komande za osvajanje Madrida, pokretanje ofanzive početkom novembra 1936, prelazak predsednika republike i španske republikanske vlade u Valensiju, obrazovanje odbrane Madrida (tzv. hunte) kojom je komandovao general Hose Mijaha (jedan od retkih oficira španske vojske koji je ostao veran republikanskoj vladi i nije se pridružio pobuni), huntine metode kojima se podizao moral stanovnika Madrida, bitka za Madrid u novembru 1936. godine i pobeđa branilaca, teror kome su bili izloženi stanovnici Madrida od strane pobunjeničke ratne avijacije, naponi pobunjenika da opkole Madrid i porazi koje su doživeli u tim nastojanjima: u bici kod Posuela (od kraja novembra do sredine decembra 1936), u

⁴ To je bilo neophodno jer je ogromna većina španske vojske (izuzev ratne mornarice) učestvovala u pobuni, a samo mali delovi su bili na strani republikanske vlade. Treba znati da španska republikanska vlada na početku građanskog rata i revolucije 1936. godine i nije imala svoju vojsku već su je branile radničke, anarhističke i druge levičarske (komunističke, socijalističke, komunističko-tročkističke i ostale) milicije, kao i lojalni građani koji su uzimali oružje u ruke da bi se borili protiv vojnika i desničarskih milicionera i onih građana koji su se pridružili pobuni.

⁵ Republikanska vlada je ograničavala revolucionarna postignuća jer je smatrala da je pobeđa nad pobunjenicima prvi cilj koji se mora ostvariti, dok je sve ostalo moglo i moralo da čeka.

„bici u magli“ (početkom januara 1937), bici na Harami (u februaru 1937) i u bici kod Gvadalahare (u prvoj polovini marta 1937). *Raspad antifašističke koalicije* naziv je pretposljednog, jedanaestog poglavlja prvog dela knjige. U ovom poglavlju čitaoci mogu saznati nešto o inostranim pritiscima na špansku republikansku vladu po pitanju Maroka čije je domicilno stanovništvo podržavalo pobunu i borilo se u redovima pobunjenika, odnosima španske republikanske vlade sa SSSR-om, padu Malage u ruke pobunjenika (početkom februara 1937) i obrazovanju opšte koalicije političara, partija i određenih sindikata protiv predsednika vlade Fransiska Larga Kabaljera, sukobima anarhističkog sindikata Nacionalne konferencije rada i Fransiska Larga Kabaljera sa Komunističkom partijom Španije, usponu revolucionarne anarhističke opozicije, borbama anarhista sa komunistima (koji su podržavali vladu) i vladinim snagama u Barseloni u maju 1937. godine, važnosti i posledicama tih borbi i padu Fransiska Larga Kabaljera sa mesta predsednika vlade, 17. maja 1937. godine.

Poslednje, dvanaesto poglavlje prvog dela knjige naslovljeno je kao *Negrinova vlada i likvidacija opozicije*. Ovom prilikom autor piše o obrazovanju vlade Huana Negrina 17. maja 1937. i njegovoj ličnosti, zabrani Radničke partije marksističkog ujedinjenja,⁶ hapšenju i ubistvu Andresa Nina (jednog od vođa Radničke partije marksističkog ujedinjenja), raspuštanju Aragonskog odbrambenog saveta, gušenju tzv. lojalne opozicije (čiji je najznačajniji predstavnik bio Fransisko Largo Kabaljero) i njenoj eliminaciji iz političkog života, osnivanju represivnog aparata španske republikanske vlade, a naročito Službe za vojne istrage (tajne republikanske policije) 15. avgusta 1937. godine i konačnoj restauraciji vlasti republikanske vlade, procesu koji je otpočeo još u vreme dok je predsednik vlade bio Fransisko Largo Kabaljero.

Drugi deo knjige otpočinje poglavljem pod nazivom *Evropa i rat* u kome se piše o ravnoteži između evropskih država i kako su na nju uticali revolucija i građanski rat u Španiji. Dalje, u poglavlju se govori o pitanju priznanja pobunjeničkih vlasti u Španiji od strane njihovih saveznika Nemačke i Italije, početku obrazovanja bloka Sila Osovine (Nemačka, Italija i Japan), stavu Francuske prema španskom pitanju, pitanju tzv. „nemešanja“ u španski građanski rat, obrazovanju Londonskog Međunarodnog komiteta za primenu nemešanja u Španiji i planovima koje je pomenuti komitet nameravao da sprovede u cilju kontrole nemešanja. Drugo poglavlje naslovljeno je kao *Italijansko-nemačka intervencija* i iz njega se može saznati kako su Italija i Nemačka kršile sporazum o nemešanju u španske poslove u korist pobunjenika (između ostalog i slanjem ljudstva i oružja istima) i varale Londonski komitet za nemešanje. Zatim, opisani su i odnosi između španske pobunjeničke vlade, čije je sedište bilo u gradu Burgos, i vlade fašističke Italije, sporazumi o španskim rudnicima između pobunjeničke vlade i nemačke nacističke vlade i pristupanje vlade španskih pobunjenika Antikominterna paktu 27. marta 1939. godine.

Treće poglavlje (*Ruska pomoć i internacionalne brigade*) bavi se početnom neutralnošću SSSR-a prema sukobima u Španiji, zatim preokretom u sovjetskom stavu i odluci da se interveniše u španskim poslovima,⁷ sovjetskoj ljudskoj i materijalnoj i uopšte pomo-

⁶ Radničku partiju marksističkog ujedinjenja činili su komunisti koji su se, iz različitih razloga, razišli sa Komunističkom partijom Španije.

⁷ Odluka SSSR-a da interveniše u Španiji doneta je početkom septembra 1936. godine u Moskvi, na sastanku visokih državnih funkcionera u Lubjanci, sedištu sovjetske obaveštajne službe. Ovakvu odluku SSSR je doneo zbog početka intervencije Nemačke i Italije u korist španskih pobunjenika koja je otpočela zadnjih dana jula 1936. godine.

ći španskoj republikanskoj vladi i trupama koje su je podržavale, prvim internacionalnim dobrovoljcima i početkom stvaranja internacionalnih brigada koje su se borile na strani španske vlade, regrutovanjem u pomenute brigade i bazom u Albaseteu i, na kraju, organizovanjem internacionalnih brigada. Poglavlje broj četiri, *Osvajanje severa*, čitaocima stavlja na uvid pobunjeničko osvajanje Baskije, Kantabrije i Asturije (od kraja marta do kraja oktobra 1937), tri oblasti na severu Španije koje su bile verne legalnoj republikanskoj vladi. U ovom poglavlju se može čitati o bitkama za Bilbao, Brunete i Santander, kapitulaciji Baska i slomu u Kantabriji, padu Asturije i bici kod Belčitea. *Politička evolucija u nacionalističkoj Španiji* naziv je petog poglavlja drugog dela knjige, u kome autor predstavlja vođe vojne pobune i ostale lidere pobunjenika⁸ i obrazovanje privremene pobunjeničke vlade u Burgosu, 1. oktobra 1936. godine. Potom se opisuju vođa pobunjenika i šef nacionalističke Španije, general Fransisko Franko, obrazovanje jedinstvene (i jedine) vladajuće partije u nacionalističkoj Španiji pod nazivom Komiteti tradicionalističke španske falange nacionalističke sindikalističke ofanzive (19. aprila 1937. godine),⁹ unutrašnji politički otpori u redovima pobunjenika i njihovo gušenje, zvanično svrstavanje Rimokatoličke crkve na stranu pobunjenika (do tada je bilo nezvanično) i novi frankistički pobunjenički kadar koji je vodio vladu nacionalističke Španije. Šesto poglavlje naslovljeno kao *Organizacija nove države* obrađuje teme kao što su održavanje poretka na teritoriji pod kontrolom pobunjenika, čistke i prismotra nad svim protivnicima Frankovog režima, nacionalističko-sindikalističku organizaciju pobunjeničke vlasti, ulogu Rimokatoličke crkve u tzv. novoj Španiji frankista i njenom školskom sistemu, kao i organizaciju pobunjeničke nacionalističke armije.

Teruel, prekretnica rata, naziv je sedmog poglavlja drugog dela knjige u kome autor predstavlja uslove za ofanzivu španskih republikanskih trupa kod Teruela, u Aragonu i premeštanje predsednika republike i republikanske vlade iz Valensije u Barselonu (u decembru 1937), samu bitku kod Teruela (ofanzivu republikanaca i kontraofanzivu i pobedu pobunjenika) od sredine decembra 1937. do kraja februara 1938. godine, pobunjeničku ofanzivu u Aragonu, pod istočne polovine te oblasti pod pobunjeničku vlast (koja je do tada bila pod kontrolom legitimne španske vlade) i izbijanje pobunjenika na obalu Sredozemnog mora (opisani događaji su se odigrali u periodu od početka marta do polovine aprila 1938.), što je dovelo do presecanja teritorije pod kontrolom republikanske vlade na dve zone – severnu, sa Barselonom i centralno-južnu, sa Madridom i Valensijom (zbog toga je predsednik republikanske vlade Juan Negrin vlast u centralno-južnoj zoni preneo na generala Hosea Mija-hu). Dalje, autor opisuje poraz pobunjenika u njihovom pokušaju da osvoje Valensiju (tzv.

⁸ Vođa pobunjenika bio je general Hose Sanhurho, ali je on poginuo prvih dana pobune, 20. jula 1936. godine, u avionskoj nesreći. Umesto njega, za vođu pobunjenika postavljen je general Migel Kabaneljas, ali on nije imao pravu vlast budući da je ona bila u rukama tzv. trijumvirata koga su činili generali Gonzalo Keipo de Ljano, Emilio Mola i Fransisko Franko. Vlast trijumvirata nije dugo potrajala jer je, 1. oktobra 1936. godine, voljom ostalih članova trijumvirata i drugih vojnih komandanata, za novog, apsolutnog vođu pobunjenika i šefa nacionalističke Španije postavljen general Fransisko Franko. Od 19. aprila 1937. godine on će poneti titulu pod nazivom kaudiljo što doslovno znači vođa.

⁹ Komiteti tradicionalističke španske falange nacionalističke sindikalističke ofanzive bila je prava fašistička partija u Španiji. Nastala je spajanjem fašističke Španske falange za okupljanje nacionalističke sindikalističke ofanzive i nacionalističke Tradicionalističke zajednice. Naravno, vrhovnu vlast i nad ovom partijom imala je vojska, ali je formiranje ove partije značajno s toga što je to značilo da u nacionalističkoj Španiji vlast preuzimaju fašisti, istina pod nadzorom vojske.

„bitka za Levant“ od polovine do kraja jula 1938) i izbacivanje Indalesia Prijeta (jednog od dva najznačajnija političara Socijalističke radničke partije Španije) iz republikanske vlade. Osmo poglavlje (*Napuštanje republike*) čitaocima stavlja na uvid tzv. aferu „Deutschland“, kada je španska republikanska ratna avijacija u maju 1937. prilikom napada na ostrvo Ibicu (nalazi se u sklopu Balearskih ostrva) pogodila nemački ratni brod „Deutschland“ koji je snabdevao pobunjenike i nemačko granatiranje Almerije kao odgovor na tu akciju, odustajanje Nemačke i Italije od kontrole more 23. juna 1937. (ona je bila jedna od mera Londonskog komiteta za nemešanje), odustajanje Portugalije (1. jula 1937) i Francuske (10. jula 1937) od kontrole kopnenih granica Španije (još jedna od mera Londonskog komiteta za nemešanje), čime su sve mere pomenutog Komiteta pale u vodu. U ovom poglavlju čitaoci mogu pročitati o frankističkoj i italijanskoj pirateriji u Sredozemnom moru i Dardanelima, kada su avioni i podmornice frankističke i italijanske vojske, skrivajući svoj identitet, napadale i potapale brodove neutralnih zemalja, kao i brodove španske republikanske vlade tokom leta 1937. godine. Opisani su i trijumf politike novog britanskog predsednika vlade Nevila Čemberlena (krajem 1937) koji je želeo nagodbe sa Silama Osovine, konačno odustajanje Francuske od zalaganja u korist španske republike (marta 1938.), plan britanske vlade o obnovi rada Londonskog komiteta za nemešanje i njegovo formalno (ali ne i suštinsko) prihvatanje od strane ostalih država, formalno (ali ne i faktičko) povlačenje internacionalnih dobrovoljaca iz Španije (sa obe strane učesnika u građanskom ratu) i stavovi španske republikanske vlade i frankističke pobunjeničke vlade prema čehoslovačkoj krizi u leto i početkom jeseni 1938. godine.

Poslednja dva poglavlja drugog dela knjige govore o konačnom i tužnom kraju španske republike. Pretposlednje, deveto poglavlje, *Bitka na Ebru i katalonska kampanja*, upoznaće čitaoce sa uzrocima za početak ofanziva snaga španske republikanske vlade u severnoj zoni, na reci Ebro u Kataloniji, ofanzivom i bitkom na Ebru koja se završila pobedom pobunjenika (od kraja jula do sredine novembra 1938), pobunjeničkom ofanzivom na Kataloniju i padom Barselone (od kraja decembra 1938. do početka februara 1939.) čime je pala cela severna zona, bekstvom predsednika republike i španske republikanske vlade kao njenih trupa iz severne zone u Francusku, kapitulacijom i padom ostrva Menorka (iz sklopa Balearskih ostrva) polovinom februara 1939. (u vezi ovoga vidi fusnotu 3) i sukobom između republikanske vlade i njene vojne komande o tome da li, posle poslednjih poraza, treba nastaviti sa pružanjem otpora ili se predati. Poslednje, deseto poglavlje drugog dela knjige (i ujedno i celog ovog dela) pod nazivom *Kasadova hunta i likvidacija republike* opisuje delatnost španske republikanske vlade u Francuskoj i njen povratak u Španiju (predsednik republike je, pak, odlučio da se ne vraća u zemlju zaključivši da je rat izgubljen) i neuspelu pobunu anarhista i levog krila Socijalističke radničke partije Španije u Kartaheni protiv republikanske vlade Huana Negrina i Komunističke partije Španije (koja je imala veliki uticaj u pomenutoj vladi) koje su optuživali da su izgubili rat lošim vođenjem politike.¹⁰ Pobuni su se pridružili i neki republikanski oficiri (koji su poticali iz stare vojske), kao i jedan broj visokih činovnika koji su mislili da mogu sklopiti kompromis sa Fransiskom Frankom, prema kome bi im on ostavio isti rang u društvenoj hijerarhiji koji su imali i u republikanskoj Španiji. Ali najveći deo ljudi koji su se pridružili pobuni bili su oni koji su izgubili svaku nadu, koji više nisu verovali ni u šta i koji su je-

¹⁰ Pomenuta pobuna se odigrala od 4. do 7. marta 1939. godine.

dino želeli da se rat okonča što je pre moguće. U ovom poglavlju opisuju se i državni udar (5. marta 1939) i rušenje vlade Huana Negrina od strane španske republikanske vojske i obrazovanje njene vlade (tzv. Kasadove hunte) pod vođstvom generala Hosea Mijahe (međutim, general Mijaha je bio samo formalno njen vođa, dok ju je stvarno vodio pukovnik Segismundo Kasado koji je, u okviru hunte, bio zadužen za poslove odbrane), lomljenje otpora novoj vlasti (od početka do sredine marta 1939) i odlazak Huana Negrina i njegove vlade (6. marta 1939) i španskih komunista (od 6. do 25. marta 1939) u emigraciju. Na kraju, autori opisuju napore Kasadove hunte da sklope mir sa frankističkom vladom, njihov neuspeh, završnu ofanzivu pobunjenika i konačni pad republikanske Španije (od 26. marta do 1. aprila 1939) čime su okončani građanski rat i revolucija u toj zemlji, kao i bekstvo Kasadove hunte i svih ostalih protivnika frankista u inostranstvo.

Knjiga Pjera Bruea i Emila Temima naučnoj i stručnoj javnosti, kao i svim čitaocima, daje realističnu i uzbudljivu, a u isto vreme i tužnu, sliku o herojskoj borbi španskog naroda koji je pokušao zaustaviti fašizam pre svih drugih naroda u Evropi i svetu, kao i o tome kako je bio izdan, napušten i ostavljen na cedilu od strane svih velikih sila koje su na sve moguće načine tražile kompromis sa Silama Osovine (jedini izuzetak je predstavljao SSSR) i na kraju poražen. Ona mora poslužiti kao opomena da se nešto tako nikada više ne sme dopustiti, mada bi mnogi rekli da su se takve situacije ponovile i previše puta od kada je ova knjiga ugledala svetlost dana, 1961. godine, zašta ne možemo reći da nije u potpunosti netačno.

Nakon glavnog teksta knjige, sledi *Epilog* u kome su dvojica autora opisali patnje španskih emigranata i izbeglica u inostranstvu i Španiji pod Frankovom vlašću, nakon završetka građanskog rata i revolucije. Iza toga sledi sinoptički pregled događaja u Španiji (kod republikanaca i frankista) i svetu (u vezi sa Španijom i vezi sa ostalim evropskim i svetskim događajima), tabela skraćenica, političkih grupa i partija, bibliografija, beleška o autorima, registar ličnih imena, sadržaj i katalogizacija u Narodnoj biblioteci Srbije u Beogradu. Knjiga sadrži određeni broj geografskih karata i prikaza ratnih operacija. Štampana je u tiražu od 500 primeraka, a izdavač i izvršni izdavač je izdavačka kuća „Filip Višnjić“ iz Beograda.